

Armas peokaaslane, hää kuulaja, sõber,

kümne aasta pärast, Eesti sajandal sünnipäeval, seisab siin üks teine inimene ja vaatab tagasi. Kümne aasta pärast on meie tänane ja homnegi päev vahetu minevik. See, millele Eesti president 2018. aasta veebruaris tagasi vaatab, on hoopis teine kui täna. Ja see hoopis teine on meie teha.

Kümne aasta pärast me tahame, et oleks palju rohkem seda, mis praegugi on hää. Ja palju vähem seda, mis ei ole. Et see nii oleks, on meie teha. Sinu, minu, meie naabrite, emade-isade, sõprade ja kaasmaalaste teha. Ja ainult meie enda, mitte teiste teha.

Seepärast on ka see jutt, see kõne just Sulle, armas Eesti kodanik, sõber, naaber, mõtte- ja teekaaslane. Sulle, ja ei kellelegi teisele. Ei ministrile ega ekstsellentsile ega muule ametikandjale. See jutt on Sulle. Sest täna on meie pidu ja need jutud on meie jutud. Meie kahekõne. Meie isamaakõne.

Oleme sajandite vältel juttu ajanud väga erinevates kohtades, vastavalt võimalustele. Madisepäeva lahinguväljalt Eesti Kirjameeste Seltsi saalini. Räägiti nii, nagu oli võimalik ja vajalik. Rasketel aegadel räägiti isamaa-armastusest oma keeles ja oma sõnadega nii, et omad said aru. Omad mõistsid.

Kui meid suruti mutta, oli meil ometi teadmine, et meie koht ei ole seal. Meie koht on hoopis mujal. Hiiglaste hulgas, nagu kirjutas Betti Alver, kivirünkal kivisel laual kivises raamatus, kus ka peatükk "Eesti".

See on meie loo pealkiri. Kas "veerivad seda vaid vaevad", nagu nägi poetess? Ei, sugugi mitte. Me kõik, meie ise loeme oma töid ja päevi, üksi ja üheskoos. Täna on see päev, kui seda on paslik teha koos. Praegu on imeline aeg, kus me võime oma isamaa-armastusest rääkida

rahulikult ja kindlusega, soojusega ja paatoseta. Vaadata olnule, leida ennast tänases ja näha homset.

Meie isamaal läheb täna päris hästi. Me oleme täna paremal järjel kui varem. Me elame kauem kui varem. Eesti kodudes on rohkem ruutmeetreid kui varem, ning viimasel ajal on nendel ruutmeetritel ka natuke rohkem lapsi kui varem. Meil on tööd, meil on leib laual.

Eesti riik on tugevam kui varem, oma iseolemises ja selle igapäevases tagamises. Eesti on maailmas suurem kui varem, sest me oleme võtnud vastutuse väärilise riigina riikide peres, nagu ütles ette juba meie iseseisvusmanifest.

Eesti majandus on täna vastupidavam kui varem maailma majanduse raputustele.

Vaksades ja puudades, sentides ja sentimeetrites oleme me edukad.

Aga mitte sellest, hea sõber ja kaasamõtteleja, ei taha ma täna rääkida, kuigi ka see on ilmatu tähtis. Ma tahan täna rääkida sellest, mida nende mõõtudega ei mõõda. Ma tahan Sulle rääkida sellest, mis tunne on olla eestlane. Mis mõtetega ma vaatan oma maa ja tema homse päeva peale. Ma tahan rääkida vabadusest. Ma tahan rääkida teiste kuulamisest ja teistega arvestamisest. Ma tahan rääkida isamaa-armastusest.

Tulevikule mõeldakse siis, kui on armastus, kui on kindlustunne. Vaid siis saame keskenduda tegudele, mis kümne aasta pärast lubavad vaadata kahetsuseta tagasi ja öelda: oleme teinud hästi, toiminud õigesti, oleme olnud ettenägelikud. Vaid siis saame tegeleda hoopis uute asjadega. Mitte nendega, mida tuvastasime juba kümme aastat tagasi, kuid millega me ei suutnud toime tulla.

Hää sõber,

kui riik on 90-aastane, siis on ta noor riik. Aga siiski juba küps täiskasvanu, mitte enam

teismeline. Ja seetõttu on loomulik, et kodaniku suhe oma riiki teiseneb. Koidula õhkamisest saab Noor-Eesti nõudlikkus. Ja üleskutsetest otsustada *Ei* või *Jah*, saavad tegudeni viivad otsused.

Meie suhe oma riigiga on olnud romantiline. Tuline, nagu tõeline armastus ikka. Nii, nagu õnneliku armastuse jätkuks on abielu – kus tunnete kõrval on ruumi mõistusele ja vastutusele –, nii peab ka Eesti kodaniku suhe oma riiki teisenema. Nii, nagu seda teeb oma eluga kolmekümnendates aastates perekond.

Tänased kolmekümne-aastased on valdava osa oma teadlikust elust elanud vabas Eestis. Nad on saanud hea või väga hea hariduse. Just neis on praegu suurim loomise jõud, mis määrab järgmise kümne aasta vältel Eesti suuna ja sihid. Tänaval kolmekümnesel on küll kanda suurem vastutuse koorem, kuid teda aitab suurem ja põhjendatud eneseusk. Täna võib Abja-Paluoja üles kasvanud Lauri või Maria kaitsta oma doktoritöö inglise keeles ja Cambridge'is. Või teha oma doktoritöö saksa keeles Humboldti ülikoolis Berliinis. Ja olla vahepeal aasta ära professorina Tokios. Või müüa enda kirjutatud tarkvara globaalsel turul, mil polegi kohanime.

Mõisa kõis ei lohise enam, sest mõis on oma ja kõis on oma. Alus tulevikule, mille oleme 20 aastaga tänaseks loonud, on kindlam kui kunagi varem. Ehk peaksime siis seda ka pisut teistsuguse pilguga vaatama hakkama?

See pilk näeb eneseteostust mitte enam autos, majas ja välismaal veedetud puhkustes, vaid milleski püsivamas. Täiskasvanu, olgu inimene või riik, hakkab mõtlema sellele, mis jääb. Mitte enam sellele, mis näib. Jäävatele väärtustele keskendumine laseb meil näha ja eristada olulist vähemtähtsast.

See oluline on elu, ja selle elu jätk: pere ja lapsed. Me suurim mure ongi selles, et oleks peresid, et jätkuks lapsi. Jah, Eesti peredesse on viimastel aastatel sündinud rohkem lapsi kui kümmekond aastat tagasi. Meil sünnib rohkem lapsi kui Euroopas keskmiselt. Oleme teiste Euroopa Liidu uute liikmesriikidega võrreldes parimas seisus. See annab meile lootust. Aga mitte enam.

Äsjane Tartu Ülikooli naistekliiniku uuring ütleb, et ligi pooltel üle 35-aastastest lasteta naistest on jäänud pere loomata. Ja seda mitte põhjusel, et nad tegid karjääri või sundis majanduslik

olukord töö lastest ettepoole. Ei. Need naised pole kohanud partnerit, abikaasat, meest, kellega oleksid soovinud või võinud saada last.

Miks? Sest mehi pole. Otseses mõttes. Aastas sureb üle viiesaja mehe vanuses 20–39 eluaastat. Noorte hulgas ületab meeste suremus naiste oma neli kuni viis korda. Suurem osa neist surmadest oleksid võinud olemata olla, sest surma põhjustas õnnetus, vigastus või mürgitus.

Sajandialguse seitsme aasta jooksul oleme endi hulgast kaotanud ligi neli ja pool tuhat noort meest. See on peaaegu terve Eesti Kaitseväge isikkoosseisu jagu. Üle nelja tuhande loomata pere. Ligi kümme tuhat last, kes jäid sündimata, sest isa ei olnud.

Kui suudaksime järgmise kümne aastaga drastiliselt kahandada neid üldjuhul ärahoitavaid surmajuhtumeid, saab Eesti president 2018. aastal uhkusega rääkida eestlaste arvu kasvust. Ka see on eelkõige meie endi, mitte aga ainult riikliku poliitika või mõne asutuse teha.

Väga valusalt löikab surmavikat elusid meie keskel liikluses. Sageli on tegemist otseses mõttes mõrvaga. Nii mõrvatakse vöötrada ületavaid lapsi ja viisakalt liiklevaid peresid. Mõrvariteks on hooletud, isekad autojuhid.

Lõpetagem tänasest see rumal passiivsuse illusioon. See absurdne surma kuulutatav sõnaühend “kaldus vastassuunavööndisse”. Sõiduk ei kaldu kuhugi. Alati on rooli taga keegi, kes oma alaväärsuskompleksi kütkes vaeveldes kihutab pimedasse kurvi eessõitjast mööda. Ja mängib enda, aga ka teiste ja korralike inimeste eludega Vene ruletti.

Teeme siis lõpu seesugusele eneseteostusele ja meenutame põhimõtet: vabadusega kaasneb alati vastutus.

Hea sõber!

Me oleme vabad. Me elame vabaduses ise valida oma elukutse, oma usk või uskumatus. Oleme vabad, et sõita kõikjale Euroopas. Vabad tähistada oma riigi sünnipäeva ja niisama vabad seda mitte teha.

Aga siinjuures teame, et see vabadus ei tule niisama ülalt, vaid sõltub meie endi, iga kodaniku, sinu ja minu kohusest selle eest seista ja seda kaitsta. Ka nõuda, kui me arvame, et meie riik on vabaduse kaitsmisel loid. Ja mõista, et kui keegi keedab kokku mingi supi, mida keegi süüa ei taha, siis me kõik nälgime. Ainult Lotte Leiutajatekülas saab president üksi olukorda muuta.

Ärme aja segamini iseseisvust ja vabadust. Iseseisvaid riike on maailm täis. Riike, kus inimesed on vabad, kus nad saavad öelda, mõelda, arvata nii nagu tahavad – nagu meie oleme nüüd saanud juba seitseteist aastat – on paraku palju vähem.

Me oleme vabad. Ja seega oleme suured. Meiega koos, meiega solidaarsed, on ka teised vabadusele rajatud riigid. Nad on meiega, kuni me ise austame neid põhivabadusi, mis teevad meist eurooplased. Siit tuleb Eesti suurus.

Ma loodan, armas kuulaja, et siis, kui Sa kuulad, või ise kõneled siin kümne aasta pärast, siis ei räägi me enam Eesti väiksusest. Mitte ainult seetõttu, et meid on arvult rohkem, vaid ka põhjusel, et oleme vaimult suuremad. Ja et viide meie napile hulgale ei kõlaks enam õigustusena, et me pole rohkemat ega paremini teinud.

Kui Vana-Kreeka kõrgperioodil, neli-viissada aastat enne Kristuse sündi, loodi Ateenas lääne filosoofia alused; loodi teatrikunst, ajalookirjandus ja demokraatia; kui seal loodi Euroopa alustalad, siis koosnes see linnriik vaid neljakümnest tuhandest kodanikust. Sellisesse inimhulka võis toona ja võib ka praegu mahtuda võrratult vaimukust ja tohult häid ideid. Vaja on tahta ja osata. Ja kuulata.

Selleks, et me oleksime suuremad, et meiegi saaksime end nende varasemate ja väiksematega võrrelda, peame olema vastuvõtlikud ja sallivad uute ja teistsuguste ideede ja mõtete suhtes.

Me peame olema ise piisavalt suured, et pöörastel, uutel ideedel oleks õhku ja ruumi siin

idaneda ja kasvada. Vaid sada aastat tagasi oli ju pööraselt julge unistada, et ükskord on Eesti riik. Just nüüd, kui me ei pea enam igapäevaselt muretsema oma kultuuri elusoleku pärast või lahendama teravaid toimetulekumuresid, peaksime leidma tahtmist midagi teisiti teha.

Me peaksime oma tööga kogutud kapitali panema uusi ja tarku asju tegema, mitte püüdma samu asju uuesti teha. Odav töö suurt jõukust ei loo. Nii lihtne see ongi. Kui vaatame edukaid riike, siis näeme kõikjal erasektori väga suurt panust innovatsiooni, teadusesse, uutesse ideedesse ja lahendustesse. Sama kehtib ka teistes valdkondades. Kui tahame väiksemat riigi ettehooleit ja madalaid maksumäärasid, siis tuleb endal sellevõrra rohkem teha.

Kui tahame olla suured, siis tuleb suhtuda põlgusega kõigesse väiklasse, vulgaarsesse ja laamendavasse. Kõigesse, mis mõnitab ja haavab ja teeb haiget. Kauplust rüüstavat huligaani ja anonüümset netisõimlejat ajendab üks ja seesama tung. Nad saavad rahulduse ja kasu teiste töö, vaimu ja maine hävitamisest.

Ma olen veendunud, et iga ühiskond, mis takistab vaba mõtte levikut, lõpetab prügikastis. Nii on see olnud siiani. Ja nii juhtub ka nendega, kes seda praegu harrastavad. Kui teisitimõtlejad vaikivad – sest kergem on olla vait kui mõtelda ja selle eest peksta saada – siis ei sünni midagi paremat. Sünnib vaid keskpärasus, ja sealt edasi juba mitte midagi.

See on meie igaühe otsustada. Kas me tahame Lennarti Meri, Jaan Krossi, Marju Lauristini, David Vseiovi, Jaan Einasto Eestit? Või pigem kurja, pimedat ja madalat, bulvari-ajakirjanduse Eestit?

Hää sõber!

Nõudlik maailm me ümber esitab meile järgmise kümnendi jooksul mitmeid tõsisemaid küsimusi. Neid kõiki loetleda on võimatu, mistõttu piirdun tähtsamaga.

Esimene ja olulisim neist on energia. Ehk küsimus, kas meil jätkub energiat, et muutuda tarkade inimeste majanduseks, ja otsustada ise selle üle, mida ja kuidas me teeme. Me teame juba täna, milline on meie energiavajadus kümne aasta pärast. Me teame, millised on Eesti valikud.

Aga me ei tea veel, milline neist valikuist on parim Eestile. Täna need vastused ja arutelu tase ei veena. Ei mind, ei Sind ega paljusid teisigi. Meil on vaja lahendusi, mis ühtaegu töötavad tehnoloogiliselt, aga kõlbavad ka ökoloogiliselt.

Aga valida tuleb. Juhul, kui me tahame, et see oleks meie ja mitte teiste valik.

Neid küsimusi on veel ja veel. Suurenev hea ettevalmistusega tööjõu nappus; liiga vähe reaalsust ja loodusteadusi õppivaid noori; meie ühise elukeskkonna parandamine selleks, et meie välismaale läinud lapsed ja vennad-õed tahaksid tulla tagasi.

Need küsimused vajavad lahendamist. Nad on keerulisemad. Nad nõuavad palju rohkem loovat mõtlemist, kui nood, mille ees me seisime oma riigi eelmisel juubelisünnipäeval kümme aastat tagasi. Lihtsakoeliste ja enesestmõistetavate, meie esmavajadustega tegelevate küsimuste aeg on läbi. Aga nagu ma juba ütlesin: täna on meie ees küpsema riigi, küpsema rahva, küpsema inimese küsimused.

Ma kutsun Sind arutama ja arutlema. Ma julgustan Sind olema julge oma ideedes ja tegudes. Julgus andis meile Eesti Vabariigi, andis meile kaks korda vabaduse. Seesama julgus, pealehakkamine ja ühine tegevus annab meile ka väärrika ja parema elu edaspidi.

Hea sõber,

me ei ela kujutelmades. Täna see päev on reaalsus. 90-aastane Eesti Vabariik on reaalsus. See on meie maailm, meile parim võimalikest. Mitte täiuslik, aga täis vabadust ja võimalusi. Meie reaalsus on vabadus valida õigeid asju valede asemel. Ja suurim vabadus on meie võimalus vastutada.

Me võime endalt veeretada vastutuse ja minna mere äärde kuldkalakest püüdma, kes meie soovid täidaks. Aga sel juhul seisame seal kümne aasta pärast tühja käe ja kõhuga. Ei, kuldkalakest ei tasu püüda. Isegi kui arvatakse, et ta nimi on soome keeles Nokia. Kuldkalad on muinasjutus, samas kui tegelik elumeri on kalu täis. Suuremaid ja väiksemaid, kuid reaalseid ja püütavaid. Püüdke neid.

Hea sõber,

ma tean, et Sinu töid ja päevi täidab argine hool. Hool oma tööiste kohustuste ees. Hool laste kasvamisest ja kasvatamisest. Hool oma pere käekäigu eest, oma kodu eest. Ja oma riigi eest. Su riik on niisama oma kui Su kodu, sest ta ongi Sinu oma.

Sa istud õhtuti, üürikesel hetkel enne und, sageli väsinuna ja tülpinuna, arvutiekraani või ajakirja, ajalehe või raamatu taga, ja mõtled: kas see ongi kõik? Kas see ongi unistuste elu ja unistuste Eesti? Ei, sest keegi ei võta meilt unistusi, kui me ise neid endalt ei võta. Miski pole võimatu, kuni pole tõestatud vastupidist. Jah, sest seda, mis meil on, on tohutult!

Milline rahuldus on teada, et su laps saab hakkama. Mitte ainult klassis, vaid ka maailmas. Milline õnn on teada, et seesama keel, milles Sa laulukaare all koos kümnete tuhandetega kunagi nutsid, ikka vaid lootes, laulsid *Mu isamaa on minu arm*, et see on seesama keel, millega sa Euroopas ka oma tööasju võid ajada, uhkelt ja enesestmõistetavalt.

Vaata, ja Sa näed, kuidas Sinu pere Sind vajab ja hindab. Vaata, ja Sa näed, et Sinu töö on tähtis ja seda tunnustatakse. Vaata, ja Sa näed, et pikenev päev annab Sulle juba täna märku suvise mustikametsa lõhnast. Vaata ja Sa näed, et kõik, mida Sa täna teed, annab Sulle kümne aasta pärast parema Eesti.

Ja ometi on ka see vaid algus! Algas, mille puhul sobib alati mõtiskella ja sosistada ja hõisata; algus, mille puhul sobib alati ulatada oma kaaslaste ja kõrvalistuja poole käsi ja öelda: Elagu, Eesti!